

**Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
Yuzuncu Yil University Journal of
Divinity Faculty**

MAKALELER

*İmam Eş'arî' ve Ehl-İ Sünnet
Mezhebine Katkısı*

Kozmolojik Kelâm Delili

*Aktarım ve Anlatı Sorunsalı
Merhalelerin Açılımı ve
Folklorik Kültürün Yazını*

*Şair Mohamed Saber
OBAİD'in Hîre Adlı Kasîdesi
Üzerine Bir Okuma*

*Mescidü'l-Aksâ ve'l Mescidü'l-
Aksâ*

*Saç Boyamanın Hükümü ve
Değerlendirilmesi*

*İslam Fıkhdına Yöneltilen
Asılsız Eleştiriler*

*İman Esasları Bağlamında
Eğitim ve Öğretimde
Vahhâbilik*

*II. Abdülhamid Döneminde
İslamcı Muhalefet ve Mehmet
Akif Ersoy*

Kur'an-ı Kerim Tarihi

ISSN: 1300-4530

2016
SAYI: 4-5

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Yuzuncu Yil University Journal of Divinity Faculty

**YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT
FAKÜLTESİ DERGİSİ
YUZUNCU YIL UNIVERSITY JOURNAL OF
DIVINITY FACULTY**

ISSN: 1300-4530

Hakemli Dergidir, Yıl:2016-Sayı:4-5
Refereed Journal, Year:2016-Issue: 4-5

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Yuzuncu Yil University Journal of Divinity Faculty

Yıl/ Year 2016 Sayı/ Issue 4-5

ISSN: 1300-4530

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Adına Sahibi/Owner

Prof. Dr. Mehmet Salih ARI (Dekan)

Editör/Editor

Mehmet Salih ARI

Editör Yrd./Co-Editors

Metin YILDIZ, Yunus KAPLAN

Sekreteryası/Secretary

Ali Eşlik, Ramazan Turgut, Recep Emin Gül

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet Salih ARI, Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR, Yrd. Doç. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ,
Yrd. Doç. Dr. Arif GEZER, Yrd. Doç. Dr. Cemil KÜÇÜK, Yrd. Doç. Dr. Edip YILMAZ, Yrd. Doç. Dr. Ferzende İDİZ,
Yrd. Doç. Dr. Hakan HEMŞİNLİ, Yrd. Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR, Yrd. Doç. Dr. Mehmet KESKİN,
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Halil ERZEN, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN, Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÖZMEN,
Öğr. Gör. Mehmet Emin AKASLAN, Öğr. Gör. Muhammet Nasih ECE

Danışma ve Hakem Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ (Yüzüncü Yıl Ü.), Prof. Dr. Bahattin DARTMA (Marmara Ü.),
Prof. Dr. Casim AVCI (Marmara Ü.), Prof. Dr. Cemalettin ERDEMÇİ (Siirt Ü.), Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Ü.),
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN (Necmettin Erbakan Ü.), Prof. Dr. Mehmet Halil ÇİÇEK (Yıldırım Beyazıt Ü.),
Prof. Dr. Hasan ÇİÇEK (Yüzüncü Yıl Ü.), Prof. Dr. Hayati AYDIN (Yüzüncü Yıl Ü.), Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Ü.),
Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ (Yüzüncü Yıl Ü.), Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL (Ankara Ü.),
Prof. Dr. Mehmet Ali BÜYÜKKARA (Şehir Ü.), Prof. Dr. Mehmet KUBAT (İnönü Ü.),
Prof. Dr. Mehmet ÜNAL (Yıldırım Beyazıt Ü.), Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (Selçuk Ü.), Prof. Dr. Nevzat TARTI (Yüzüncü
Yıl Ü.), Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ (Atatürk Ü.), Prof. Dr. Ömer KARA (Atatürk Ü.),
Prof. Dr. Sahip BEROJE, (Yüzüncü Yıl Ü.), Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK, (Yüzüncü Yıl Ü.),
Prof. Dr. Yakup CİVELEK (Yıldırım Beyazıt Ü.), Doç. Dr. Abdulcelil BİLGİN (Muş Alparslan Ü.),
Doç. Dr. Mithat Eser (Pamukkale Ü.), Doç. Dr. Mustafa KAYA (Atatürk Ü.),
Doç. Dr. Recep ARDOĞAN (K. Maraş Sütçü İmam Ü.), Yrd. Doç. Dr. Ahmet CEYLAN (Mardin Artuklu Ü.),
Yrd. Doç. Dr. Ali HATALMIŞ (Çukurova Ü.), Yrd. Doç. Dr. Bekir KARADAĞ (Muş Alpaslan Ü.),
Yrd. Doç. Dr. Burhaneddin KIYICI (Yüzüncü Yıl Ü.), Yrd. Doç. Dr. Eyüp AKTÜRK (Mardin Artuklu Ü.),
Yrd. Doç. Dr. Kemal KAYA (Yüzüncü Yıl Ü.), Yrd. Doç. Dr. Mahsum AYTEPE (Muş Alpaslan Ü.),
Yrd. Doç. Dr. Mehmet BULĞEN (Marmara Ü.), Yrd. Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN (Yüzüncü Yıl Ü.),
Yrd. Doç. Dr. Metin YILDIZ (Yüzüncü Yıl Ü.), Yrd. Doç. Dr. Mustafa Harun KIYLIK (İğdir Ü.),
Yrd. Doç. Dr. Yunus CENGİZ (Mardin Artuklu Ü.), Yrd. Doç. Dr. Ziya POLAT (Mardin Artuklu Ü.),

Grafik Tasarım/ Graphic Design

Ramazan TURGUT

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Yuzuncu Yil University Journal of Divinity Faculty

Yıl/ Year 2016 Sayı/ Issue 4-5

ISSN: 1300-4530

Sayı Hakemleri

Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ, Prof. Dr. Hayati AYDIN,
Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR, Doç. Dr. Mustafa KAYA, Yrd. Doç. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ,
Yrd. Doç. Dr. Ali HATALMIŞ, Yrd. Doç. Dr. Bekir KARADAĞ, Yrd. Doç. Dr. Burhaneddin KIYICI,
Yrd. Doç. Dr. Kemal KAYA, Yrd. Doç. Dr. Mahsum AYTEPE, Yrd. Doç. Dr. Mehmet BULĞEN,
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN, Yrd. Doç. Dr. Metin YILDIZ,
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Harun KIYLIK, Yrd. Doç. Dr. Ziya POLAT

Son Okuma

Arş. Gör. Ali Haydar ÖKSÖZ, Arş. Gör. Esmâ KAYA, Arş. Gör. Faruk KAZAN, Arş. Gör. Haşim ÖZDAŞ,
Arş. Gör. Selahattin POLATOĞLU

Yazışma Adresi/Correspondence Address

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Zeve Kampüsü Tuşba/VAN

Tel: 0432 2251192 - 0432 2251417 /24964- Fax:0432 2251079

İletişim Adresi/e-mail:

yyuilahiyatdergi@gmail.com

Baskı Yılı/Printing Date:

2016

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından neşredilen YYÜİFD, yılda iki defa yayın yapan hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan yazılar izin alınmadan kısmen ya da tamamen başka bir yerde yayımlanamaz. / *Journal of YYUIFD, which is published by Divinity Faculty of Yuzuncu Yil University, is a biannual and refereed journal. The all responsibility, which is originated from articles and other texts, belongs to author of them. It is not permissible to publish all texts that published by journal partially or entirely.*

İçindekiler

Editörden

Mehmet KESKİN

İMAM EŞ'ARÎ' VE EHL-İ SÜNNET MEZHEBİNE KATKISI

(al-Imam al-Ash'ari and his Contribution on Ahl as-Sunnah) _____ 1

Metin YILDIZ

KOZMOLOJİK KELÂM DELİLİ

(The Kalam Cosmological Argument) _____ 20

Mohamed Saber OBAİD

إشكالية الحكيم والقصة -انفتاح العتبات وسردنة الموروث الشعبي-

(Aktarım ve Anlatı Sorunsalı Merhalelerin Açılımı ve Folklorik Kültürün Yazını)

_____ 36

Yaser Ali MOHAMMED ALİ-Mehmet Şirin ÇIKAR

قراءة في قصيدة (حيرة) للشاعر محمد صابر عبيد

(Şair Mohamed Saber OBAİD'in Hîre Adlı Kasîdesi Üzerine Bir Okuma) _____ 51

Muhammed HAMİDULLAH

MESCİDÜ'L-AKSÂ ve'l-MESCİDÜ'L-AKSÂ

(Masjid al-Aqsâ and al-Masjid al-Aqsâ) _____ 62

Nasih Othman Hamad AMEEN

الجالب للسواد في حكم الخضاب بالسواد دراسة فقهية مقارنة

(Saç Boyamanın Hükmü ve Değerlendirilmesi) _____ 71

Vehbî Süleyman ĞAVECÎ

İSLÂM FIKHINA YÖNELTİLEN ASILSIZ ELEŞTİRİLER

(Baseless Criticism Directed at Islamic Fiqh) _____ 95

Nezir MAVİŞ

İMÂN ESASLARI BAĞLAMINDA EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE VAHHÂBİLİK

(Wahhabism in Education and Teaching in Context of The Principles of Faith) 117

İbrahim Halil OZAN

***II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE İSLAMCI MUHALEFET VE MEHMET AKİF
ERSOY***

(Islamic Opposition in the Period of Abdulhamid II. and Mehmet Akif Ersoy) __147

Muhammed HAMİDULLAH

KUR'AN-I KERİM TARİHİ

(The History of The Holy Qur'an) _____166

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ YAYIN VE

YAZIM İLKELERİ _____170

İSLÂM FIKHINA YÖNELTİLEN ASILSIZ ELEŞTİRİLER

Vehbî Süleyman ĞAVECÎ

Çev. Bedri ASLAN*

Özet

Yazar, İslâm fikhına yöneltilen eleştirileri üç başlık halinde sunmaktadır:

Birincisi; İslâm fikhı hakkındaki derin bilgisi olan batı hayranı bazı âlimlerin eleştirileridir. Bunların amacı âlimlerin fikh, hadis ve tefsir hakkındaki görüşlerinden kurtulup, İslâm'ı zaman, mekân ve maslahata göre yeniden yorumlamaktır.

İkincisi; müsteşrikler tarafından İslâm'a yönetilmiş eleştirilerdir.

Üçüncüsü; Dini bilmez, Kur'ân-ı Kerîm ve bazı hadis metinlerini ezberlemiş ve nassın zâhirine muhalif olan fakihlerin görüşlerini de okumuş olan kişilerin yönelttiği eleştirilerdir.

Yazar, bu eleştirileri art niyetli bulup İslâm Dini ile fikhın birbirlerinden ayrılmaz bir bütün olduğunu örneklerle ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Fıkıh, Eleştiri,

BASELESS CRITISIM DIRECTED TO ISLAMIC FIQH**Abstract:**

The author presents the criticisms directed to Islamic fiqh under three headings:

First is the criticism made by some scholars who admire west and have profound knowledge on Islamic Shari'a. Their aim is to get rid of the opinions of fiqh sects and scholars on fiqh, hadith and exegesis; and interpret Islam according to affairs of the time and place.

Second is the criticism directed to Islam by non-Muslims orientalis known for their hostility to justice and Islam.

Third is the criticism verbalized by some people who read some of the jurists' opinions, and who were opposed to the appearance of the truth, and who did not know the religion but memorized Holy Qur'an, hadiths and some of the religious truths.

The author finds all these criticisms malevolent and put forth that Islam cannot be separated from fiqh with various examples.

Key Words: Islamic, Criticism, Jurisprudence,

Giriş

Bize büyük nimetler ihsan eden Yüce Allah'a hamd olsun. Yarattıklarının en şerefli ve peygamberlerin efendisine, âline, ashabına ve kardeşlerine salat ve selam olsun.

Bu araştırma özeti, Dâru'l-Fikr'in 23.4.2002 yılındaki uluslararası kitap gününde kendisini onurlandırmak münasebetiyle fakîh, usulcü ve İslâm davetçisi olan Dr. Muhammed Sait Ramazan el-Bûtî'ye takdim olunur. Yüce Allah onu muhafaza etsin. Yüce Allah tevfikini, hidayetini ve insanlara olan faydasını artırsın. Âmin.

Hamd olsun İslâm Fikhına yöneltilen eleştiriler hedefine ulaşmamıştır.

Şüphesiz İslâm fikhının beslendiği kaynak Allah'ın Kitabı, Rasulullah'ın (s.a.s.) sünneti, icmâ, içtihad ve aslına ve şartlarına uygun olan kıyastır. Şüphe yok ki İslâm Fikhı insanları kuşatmış, insanların sorunlarını çözmüş ve kıyamete kadar her zaman

* Yrd. Doç. Dr., Batman Ü. İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku A.B.D., Mail: aslan-bedri@hotmail.com

ve her mekânda çözmeye devam edecektir. Her ne kadar fıkıh bazı İslam ülkelerinde resmi olarak aile ve aile ilgili konularla hasredilmişse da Müslümanların fikhî sorunlarına çözüm bulmak için Kosova, Bosna Hersek gibi ülkelere varıncaya kadar İslâm ve Arap ülkelerinde hukuk fakülteleri ile İslâm araştırmaları merkezlerinin kurulması, bu fakültelerde usul ve fıkıh kitaplarının fıkıhla ilgili semineri ve konferanslarının düzenlenmesi, onunla ilgili toplantılar, âlimlerin telif ettikleri kitaplar ve verdikleri dersler fikhın çağın problemleri, iş hayatı ve yaşam biçimiyle ilgili sorunları İslam çerçevesinde çözmek için yeniden canlanmasına fırsat vermektedir. Umulur ki Yüce Allah, fikha etraflıca verilen önemden dolayı Müslümanların hayatına ışık saçar, ta ki İslâm hukuku Müslümanların bütün hayatını kapsasın. Dolayısıyla Müslümanlar, İslâm'ı bütün hayatlarına hâkim kılar ve bununla mutlu olurlar. Sonra da onurlu yaşamın hakikatini bilmeyen ve kalplerine, düşüncelerine ve davranışlarına isabet eden sıkıntı ve tehlikelere aldırmayan ve böylece kendilerini şehvetlere ve midelerine köle yapan ve kendilerini her türlü hastalıklara hedef yapan diğer toplumlara kandil/fener olurlar. *“Ne zamanmış o?” diyecekler. De ki: “Yakın olsa gerek!”*¹

Bu makale, geçen yüzyıldan beri İslâm fıkhiyla yapılan savaşın, fikha yöneltilen eleştirilerin kaynağını belirten ve kimlerin bu eleştirileri yaptığını ve yapmaya devam ettiğini açıklar mahiyettedir. *“Allah, nurunu tamamlamaktan başka bir şeye razı olmaz.”*² Allah'ın izniyle o eleştiriler sonuç vermeyecek ve o komplolar başarısız kalacaktır. İslâm fıkhi ise Allah'ın izniyle yüksek ve güçlü bir bina halinde kalmaya devam edecektir. Zira fıkıh, Kitap, sünnet, icma ve kıyasa dayanan şerî nassların meyvesidir. Rabbim bu din için şöyle buyurmuştur. *“O hak dini bütün dinlere üstün kılmak için (böyle yaptı). Şâhit olarak Allah yeter.”*³

Birinci eleştiri; Bu eleştirilerin ilki ve en tehlikesi İslâmı anlama hususunda modern asra da uygun olan “rasyonel akıl” ekolüdür. Bu ekole mensup kişi şöyle diyor:

“Sarıklılar yok edecek endişesiyle dini ıslah etmek istedim” (şair).

Bu adam da hem sarıklı hem de sakallıydı ve kendi ülkesinin müftüsüydü. Mısır'da yaşayan İngiliz Lord Krumer'in bu şahıs hakkındaki ifadeleri şöyledir: İslâm fikhî hakkındaki derin bilgisi ve orijinal fikirleri, onunla istişare etmeyi ve işbirliği yapmayı son derece faydalı kılmıştır.⁴ Lord şunları da ilave eder: Şüphesiz bu siyasetin

¹ İsrâ/17, 51.

² Tevbe/9, 32.

³ Fetih/48, 28.

⁴ Muhammed Muhammed Hüseyin, *el-İslam ve'l-Hadaretu'l-Ğarbiyye*, s. 78.

önemi onun batı ile Müslümanlar arasında bir köprü kurmasına arasını ayıran derin uçurumu kapatmasına dayanmaktadır. Şüphesiz o ve onun okulunun öğrencileri mümkün olan her türlü yardım ve teşviki hak etmektedirler. Onlar Avrupa'nın çıkarlarını gözetken doğal müttefiklerdir.⁵

A. Bu ekol temsilcilerin amacı ve görüşü, fikhî mezheplerden ve âlimlerin fıkıh, hadis ve tefsir hakkındaki görüşlerinden kurtulmaktır. Bundan sonra ise İslâm zaman, mekân ve maslahata göre anlaşılmalıdır. Yani insanların gelişimi İslâm'ın hükümlerine uygun değilse İslâm asrın ve insanlığın taleplerini karşılamak için geliştirilmelidir.

Şeyh Muhammed Abduh şöyle diyor: Sonra zamanın değişmesiyle insanlar Kitap ve sünnetin açık olarak bahsetmediği olaylarla karşılaştılar. Onların (fakihler) kitapları için dünyayı mı durduralım? Buna güç yetirilmez, dolayısıyla Buna da güç yetirilemeyeceğinden halk ve yöneticiler şerî olmayan hükümlerle amel etmek zorunda kalmışlardır.

Buhâralılar, içinde buldukları zamanın şartlarına göre faizi caiz kıldılar. Aynı şey Mısırlılar için de geçerlidir. Fakat bu bölgedeki fakihler, ülkenin zenginlerine karşı faizin haramlığı konusunda sıkı davrandılar. Neticesinde zenginler dini eksik görmeye başladılar. Ve insanlar yabancılardan fahiş kârlarla borç almak zorunda kaldılar. Bu da ülkenin servetini yok etmeye ve yabancılardan eline geçmesine sebep oldu. Bu durumdan ve insanların şer'î hükümlere muhalif davranışlarından dolayı yaptıkları her şeyden Allah katında fakihler sorumludur. Zira fakihlerin, elleri altındaki klasik kaynaklara bağlı kalıp her şeyi bunlardan ibaret görmeleri ve bu kitaplar uğruna her şeyi terk etmeleri değil; yaşadıkları dönemi tanıyıp insanların uyabileceği şekilde hükümleri tatbik etmeleri gerekirdi.⁶

B. (Kur'ân'ın manalarının değil, bizzat kendisinin tercüme edilmesini isteyen Ezher rektörü Şeyh Mustafa el-Merâğî şöyle der: Allah'ın Kitab'ındaki din fıkıh değildir. Fakihlerin istinbât ettiği hükümler ile bu hükümlere illetleri uygulamalarını, bu hükümler hususundaki ihtilaflarını ve bazen bu hükümlerle amel edip bazen etmemelerini dinin hükümleri olarak görüp bu hükümleri inkâr edenin dinden bir şey inkâr ettiğini söylemek haddi aşmaktır. Çünkü din Allah'ın bütün Peygamberlere gönderdiği şeriattır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Sizden her biriniz için bir şeriat ve

⁵ Krumer, Mısru'l-Hadise, s.1

⁶ Tarihu'l-Üstaz el-İmam, c. I, s. 944.

bir yol koyduk.”⁷ Peygamberlerin şeriatları farklı olur, fakat din birdir. İnsanların birbirleri ile olan ilişkilerini tanzim eden, adaleti sağlayan ve sıkıntıları gideren kanunlar ise şerî usullere dayanan görüşlerdir. Bu görüşler; durum, çevre, hayatın gereksinimleri ve toplumların değişmesine bağlı olarak zaman ve kabiliyetlere göre değişmektedir. Fakihlerin birbirleriyle olan ihtilaflarını ve kendilerine muhalif olan bütün görüşleri geçersiz ve batıl saymalarını gördüğümüz halde dinin fıkihtan ibaret olduğu söylenirse şu ayet-i kerîme bu durumu özetlemiş olur.⁸ “Şu dinlerini parça parça edenler ve kendileri de grup grup ayrılmış olanlar var ya, (senin) onlarla hiçbir ilişiğin yoktur.”⁹

Ben de diyorum ki el-Merağî Ezher’in rektörüydü. Kendisi de biliyor ki fakihlerin ihtilafı sahabe ihtilafı gibi delillere, bu delillerin sıhhatine ve delaletlerine, hadis usulü ve fıkıh kitaplarında bahsi geçen diğer hususlara dayanmaktadır. Osmanlı devletinin son Şeyhu'l-İslâm'ı merhum eş-Şeyh Mustafa Sabri, daha önce kendisinden nakledilen sözle büyük üstat Merağî'inin onların son umutlarının propagandasını yapmaya, İslâmî bağları parçalamaya -ki bu da dinin devletten ayrılmasıdır- ve sonra da dini fıkihtan ayırıp onunla olan bağlarını kesmeye çalıştığını söyler.¹⁰

Dr. Fehd er-Rumî de diyor ki: Eğer fıkıh din değilse o zaman devletin yönetim ve kanunlarında fikhî dikkate almasına gerek olmadığı gibi fakihlerin de devlet düzenine müdahale etme hakkı yoktur. İşte bu da dini devletten ayırmaktır.¹¹

Ben de diyorum ki daha da ötesi (Allah korusun) bu dini hayattan ayırmaktır.

C. Şeyh Muhammed Abduh, birden fazla eşle evlenmek konusunda şunları söylüyor: Çok evliliğin yaygın olduğu bir toplumu düzeltmek mümkün değildir. Âlimlerin ve özellikle de hüküm Hanefî mezhebine göre verildiği için Hanefî mezhebine mensup olup yetki sahibi olan âlimlerin bu konuya eğilmesi gerekmektedir. Dinin insanların maslahatı ve hayrı için indirildiğine ve zararı defetmek ve zararlar zararları karşılamak dinde olmadığını onlar da kabul etmektedirler. Daha önce mevcut olmayan bir mefsetetin her hangi bir hükmün uygulamasından dolayı ortaya çıkması

⁷ Mâide/5, 48.

⁸ *Mecelletu'r-Risâle*, sayı, 396, yıl, 1928.

⁹ Enâm/6, 159.

¹⁰ *Mevkifu'l-Akli ve'l-İlm min Rabbi'l-Âlemîn ve İbâdi'l-Mürselîn* c. IV, s. 314.

¹¹ *el-Medresetu'l-Akliyetu'l-Hadîse*, s. 376.

durumunda, o hükmün değiştirilmesinin ve içinde bulunulan duruma uygun hale getirilmesinin gerekli olduğunda şüphe yoktur.¹²

Şeyhu'l-İslâm merhum Mustafa Sabri diyor ki: Ola ki Abduh ve dostu Cemaleddin, Protestan mezhebinin liderleri Kulfen ve Loser'in Hristiyanlıktaki rollerini İslâm'da üstlenmek istemiş olabilirler. Fakat onlar Müslümanlar için bir din tesis edememiştir. Onların etkileri kalkınma ve reformlar yapmak suretiyle dinsizliğe yardımcı olmakla sınırlı kaldı.¹³

Cemaleddin'e yazdığı bir mektupta Şeyh Muhammed Abduh şunları söylüyor: "Biz şimdi senin dosdoğru yolun üzerindeyiz. Dinin başını ancak dinden bir kılıç keser. Dolayısıyla bizi görseydin, emredilene yapan emredilene karşı çıkmayan secde ve ruku halinde insanları görürdün! Bu ayet melekler hakkındadır. Meleklerle insanlar arasında ne kadar da fark vardır. Umudun genişliği olmasaydı hayat ne kadar sıkıcı olurdu."¹⁴

Daha ötesi hapisane iken bir müridine yazdığı bir mektupta İslâm, kaza ve kader hakkındaki, hayrın ve şerin Allah'tan olduğuna ve bunda hiç kimsenin payı bulunmadığına dair düşüncesinde bir tuhaflık sezilmektedir. (Felek tersine dönüyor. Yaşadığımız âlemin dışına başka bir âleme gidiyor. Onunla beraber bütün hayır tanrıları gidiyor ve yetki sadece şer tanrılarına kalıyor.)¹⁵

D. Bu mesele, Şeyh Muhammed Abduh'un içtihadına bir örnektir. O kalbin huzursuz olduğu durumlar hariç namazı yolculuk ve özür olmadan cem edilmesini savunurdu, Şeyh Reşid Rıza şöyle diyor: dört mezhep fakihleri ve hatta başka fakihler de kalbin huşuu ve huzuru olmadan kılınan namazın eda yerine geçip talebin düşeceğine dair sözleri hayret vericidir. Onun bu görüşü geçersizdir. Kur'ân'ı Kerîm'de namazdan bahseden her ayet bu görüşü geçersiz kılmaktadır. Mesela "Namazı kılın, zekâtı verin."¹⁶ Âyeti huşudan bahsetmez. Fakat Şeyh konuyu başka alana çeker. Çünkü üstadından şöyle bahseder: "Bununla beraber açık olarak söylüyorum ki O vücubuna inandığı kalbin huşu ve huzuru, birinci vakitte müyesser olmadığı zaman birçok defa mukim olduğu halde öğle ve ikindiye, akşam ve yatsıyı birlikte kılardı (cem)."¹⁷

¹² Raşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, IV/349.

¹³ A.g.e, I/144.

¹⁴ Menhecû'l-Medreseti'l-Nakliyyeti'l-Hadise, Muhammed Abduh'un yazısından, s. 161.

¹⁵ Tarihu'l-İmam, I/267.

¹⁶ Bakara/2, 43.

¹⁷ A.g.e, I/1043.

Ben de diyorum ki: Fakat Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Çünkü namaz, müminlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır.”¹⁸ Rasûlullah, sahabe ve ondan sonra gelen Müslümanlar bu güne kadar ve Allah'ın istediği zamana kadar yolculuk, hastalık özüne binaen ya da Arafat veyahut da Müzdelife’de yapılan cem’in dışında her namazı vaktinde kıldılar. Belki bundan dolayıdır ki üstat hiç hacca gitmedi, zira hac aylarında kalbi huzur bulamıyordu.

Şeyh Reşid 'Târîh' adlı eserinde onun hakkında şöyle diyor: Üstat cerh, tadil, hıfz ve rivayet açısından hadis ilimlerine gereken önemi vermiyordu (önem vermiyordu).

Dr. Hüseyin ez-Zehebî, Muhammed Abduh ve okulundan bahsederken şöyle diyordu: “Üstat ve onun yolunda yürüyenler, Buhari ve onun dışındaki rivayetler arasında bir fark gözetmezler. Onların nezdinde Buhari'nin rivayet ettiği hadislerin sahih olmamasına bir engel yoktur. Onlar bu hadisleri sahih olarak kabul etse bile bu rivayetler âhâd haberlerden öteye gitmez. Bununla zannın dışında hiçbir şey sabit olmaz. Bunlar, görüşümüze göre Sünnetin en büyük bölümünü yıkmaktadır.”¹⁹

Kiptî olan Merkez Fehmî, İngilizlerin silahına güvenerek kadının özgürlüğüne, açılmasına, erkeklerin arasına katılmasına, gayr-i müslimlerle evlenmesine ve boşanma hakkının mahkemeye verilmesine çağrı yaptığında Kâsım Emîn şiddetle karşı çıkıyordu. Bir müddet sonra Kâsım Emîn yumuşadı ve yazdığı (Kadının Özgürlüğü) sonra da (Yeni Kadın) adlı kitaplarıyla kendisiyle çelişkiye düşüyordu. Dr. Muhammed Ammâr'e (Muhammed Abdu'nun Eksiksiz İşleri) adlı kitabında yaptığı tespitlere göre bu kitap (Kadının Özgürlüğü) yalnız Muhammed Abduh ve Kâsım Emîn'in ortaklaşa yaptıkları bir çalışmanın ürünüdür. Bu kitabın üslubunu tek bir stil halinde meydana getirmek suretiyle ise Şeyh yapmıştır. Kitabın üslubu bir stil üzerindedir. Bu üslup Kasım Eminin üslubundan daha çok Muhammed Abduh'unun üslubuna daha yakındır. Bu kitaptaki bazı bölümleri yalnız Muhammed Abduh yazmış, bazı bölümleri ise Kasım Emin yazmıştır. Bu kitap hakkında şunları söylemiştir: İnanıyoruz ki bu kitabın ortaya çıkması ümmetin (toplum) düşüncesinde büyük bir değişim kaynağı olacaktır. Daha sonra da bu değişim, toplumda büyük bir ahlaki değişime sebep olacaktır.²⁰

¹⁸ Nisâ/4, 103.

¹⁹ et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, III/241.

²⁰ A.g.e, I/245.

Kur'ân-ı Kerîmi akıyla tefsir ederken işte iki sapma örneği: Allah'ı Teâla şöyle buyuruyor: *“Dedik ki: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.”*²¹

1. Şeyh Abduh diyor ki: Kur'ân-ı Kerîm Selefin temsil yöntemiyle tefsir edilirse şöyle denilir: Kur'ân-ı Kerîm genel olarak soru-cevap sığalarıyla veya hikaye üslubuyla manaları tasvir ediyor Zira bu üslupta açıklama ve etki bulunmaktadır. Kur'an bu üslupla zihinleri bunların arka planındaki manaları çağrıştırıyor. Sonra diyor ki: (Temsili olarak bu kıssa bu usule göre şöyledir: Yüce Allah'ın insanı yeryüzünde kendine halife kılacağını meleklerle bildirmesi yeryüzünün hazırlanmasından, âlemin ve bu âlemin kıvam ve düzeninin kendisine bağlı olduğu ruhların güçlerinden ibarettir. Zira yeryüzünde tasarruf edecek bir varlık türü vardır. Dolayısıyla bu varlık yeryüzünde eksiksiz olmalıdır. Bu ayete zikri geçen cennetten murat istirahat ve nimetler, ağaçtan ise şer ve muhalefet olabilir.²²

2. Bu ayet *“Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, “Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)?” demişti. Bunun üzerine, Allah onu öldürüp yüzyıl ölü bıraktı, sonra diriltti”*²³ hakkında Şeyh Reşid şöyle dedi: Buradaki kıssa temsili olabilir.²⁴ Şeyh Muhammed Abduh da şöyle dedi: Birçok defa açıkladık ki Kuran'da zikredilen kıssalar, tarihi açıklamak için değil, vaaz ve nasihat içindir. Ve geçmiş toplumlardan bahseden belli haberlere inanmaya da teşvik için değildir. Kuran, vaaz ve ibret için geçmiş toplumların hak ve batıl inançlarını, yanlış, doğru ve faydalı, zararlı adetlerini hikâye eder. Biz hidayet konusunun dışına çıkmayız.²⁵

Ben de diyorum ki Allah doğru söylüyor ve onun sözü hak ve doğrudur. Buyuruyor: *“Ant olsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'ân, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.”*²⁶

Menâr tefsirinde 4-7 İmamın söylediklerine, ondan sonra Taha Hüseyin de Kur'ân kıssaları ve özellikle de beytin/Kâbe'nin inşası, yapımı hususunda aynı şeyleri

²¹ Bakara/2, 35.

²² Tefsîru'l-Menâr, I/280-284; Tefsîru'l-Merâğî, I/94.

²³ Bakara/2, 259.

²⁴ el-Menâr, III/52.

²⁵ Tefsîru'l-Menâr, I/399.

²⁶ Yusuf/ 12, 111.

söylemiştir. Daha sonra Ahmed Muhammed de bu kıssaların temsil ve sanatsal ifadeler olduğunu söylemiştir. Güç ve kuvvet yalnız Allah'ın elindedir. Bak, haktan uzak sapıklık içinde olan üstadı tanıyasın. (Şeyh Abdüh)

İkinci eleştiri: Bu eleştiri birinci eleştiriden daha çok zayıftır. Zira bu eleştiri hak ve İslâm düşmanlıklarıyla tanınan müsteşrik olan gayr-i müslimler tarafından İslâm'a yönetilmiştir. Müsteşrikler, gayr-i müslimden oluşan bir toplum olup, demir, ateş, yalan, kandırma, hile, tuzak ve ilim silahlarıyla İslâm'la savaşmaya yeltenmişlerdir. Bu da bilinen bir şeydir. Bizi ilgilendiren şey bunların İslâm fikhını hedef alan oklarını zikretmektir. Şâhit diyor ki: *"Kanun, yani şeriat, din çerçevesinden çok uzaktır."* İşte bu, bazı İslâm ülkelerinde yaptıklarıdır. Şâhit kısaca şöyle diyor: *"Birinci yüzyılın ilk yarısında Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi ıstilahî manada fikhın varlığı söz konusu değildir. Şeriat bu şekliye dinin dışında kalır. İnsanların özel davranışlarına din ve manevi tarafından bir eleştiri gelmedikçe Müslümanların nezdinde kanun yapma faaliyetlerinin bir anlamı yoktur."*²⁷

Dr. Mustafa el-A'zami konuyu yorumlarken şöyle diyor: *"Bu teori Şâhit'in bütün kitaplarına temel teşkil eder. Eğer şeriat veya kanun dinin dışında kalıyorsa ve Peygamber (s.a.s.) de buna kayıtsız kalıyorsa, böylece Sahabe ve tabiinden oluşan ilk Müslümanlar da kayıtsız kalıyorsa, o zaman bu alanın hiçbir önemi olmayacaktır. Olsa bile geçici ve anlık olacaktır. Buna göre eğer kaynaklarda Peygamber (s.a.s.) ve ondan sonra gelen sahabe ve tâbiun âlimlerden oluşan âlimlerinin teşrî konusunda kesintisiz ve sürekli bir çabalarının olduğu ima edilmişse bu tamamen uydurmadır. Allah'a sığınırım."*

Her duruma karşın bu, Şâhit'in kitaplarının mantıksal bir neticesi değildir. Bilakis Şâhit, bu durumu şu şekilde açıkça ifade etmiştir: *"Fıkıhta geçen hadisleri Peygamber'e olan nispetini sahih saymak zordur"*.²⁸

Doktor bu sözünden sonra şunları söylüyor: *"Şâhit'in görüşlerinden İslâm düşmanları tarafından istenilen ve kabul edilen birçok hedef çıkmaktadır."* Bu hedefler şunlardır:

1. İslâm şeriatına dönmeye dair toplumların isteği ve yöneticilerin rağbeti boş bir sözdür. Çünkü şeriat aslında din çerçevesinin dışındadır.²⁹ İslâm fikhı diye

²⁷ el-Medhalu'l-Fikhî, s. 96.

²⁸ A.g.e, s. 96.

²⁹ A.g.e, s. 96.

isimlendirilen şey Allah'ın kitabına ve Rasulullah'ın sünnetine dayanan İslâmî bir fıkıh değildir. Zira Peygamberin sünneti olarak adlandırılabilen bir şey ortada yoktur. Bilakis İslâm fikhının önemli bir bölümü, müçtehitlerin içtihadından oluşur. Ayrıca Yahudilerin şeriatı, Hıristiyanlık ve başka dinlerden alınmıştır.³⁰

Buna binaen ona göre, Müslümanlar dinlerine muhalefetten dolayı hiç bir sıkıntı duymadan batı medeni kanunlarından istediklerini alabilirler. Aldıkları kanunları fikhî diye isimlendirmelerine bir engel de yoktur. Bu konuda onlar için seleflerinde güzel bir örnek bulunmaktadır. Dr. Mustafa hikmetle eleştirirken şöyle söylüyor: “Şâhit, akli ve mantiki düşünmemiştir. Çünkü böyle düşünseydi tersi bir neticeye varırdı. Şâhit teorisini kurarken İslâm kaynağının ilki olan Kuran'a müracaat etmemiş, bilakis Kur'an-ın getirdiğinin tersine onu duvara vurup kâle almamıştır. Ben diyorum ki Şâhitin bilerek hata ettiğini söylüyorum. Aynı zamanda şeriat ve kanunun din kapsamının dışında olduğuna dair iddiasını da bu niyet ile söylemiştir.”

Dr. Mustafa, Kur'an ışığında ve yine Kur'an'a müracaat edildiğinde şu neticeye varacağımızı ifade ediyor:

*Allah (c.c.), kullarına hayatları boyunca tüm işlerinde tam bir teslimiyet içerisinde olmalarını emretmiştir. Bu bağlamda Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: "(Ey Muhammed!) De ki: "Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamam da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben Müslümanların ilkiyim."*³¹ Ve yine buyuruyor ki: "Dilleriniz yalana alışageldiğinden dolayı, Allah'a karşı yalan uydurmak için, "Şu helâldir", "Şu haramdır" demeyin. Şüphesiz, Allah'a karşı yalan uyduranlar, kurtuluşa eremezler."³² Ve yine buyuruyor ki: "Sonra da seni din işi konusunda açık bir yola koyduk. Sen ona uy, bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma."³³ Ve yine bir başka yerde buyuruyor ki: "(Ey Muhammed!) Biz sana Kitab'ı (Kur'an'ı) hak olarak indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana öğrettikleri ile hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma."³⁴ Ve yine buyuruyor ki: "(Münâfiklar), "Allah'a ve peygambere inandık ve itaat ettik" derler. Sonra da onların bir kısmı bunun ardından yüz çevirirler. Hâlbuki onlar inanmış değillerdir. Aralarında hüküm vermesi için Allah'a (Kur'an'a) ve peygambere

³⁰ A.g.e, s. 15.

³¹ Enâm/6, 162.

³² Nahl/16, 116.

³³ Câsîye/45, 18.

³⁴ Nisâ/4, 105.

çağırıldıkları zaman, bir de bakarsın ki içlerinden bir grup yüz çevirmektedir. Ama gerçek (verilen hüküm) kendi lehlerinde ise, boyun eğerek ona gelirler. Kalplerinde bir hastalık mı var, yoksa şüphe ve tereddüde mi düştüler? Yoksa Allah ve Resulünün kendilerine karşı zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, işte onlar asıl zalimlerdir. Aralarında hüküm vermek için Allah'a (Kur'ân'a) ve Resulüne davet edildiklerinde, müminlerin söyleyeceği söz ancak, "işittik ve itaat ettik" demeleridir. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."³⁵ Eğer Yüce Allah insanlardan hayatın tüm işlerinde kendine teslim olmaları istemişse onları tam hidayete erdirmesi gerekir. Bu açıdan Kur'ân-ı Kerîme baktığımızda içinde hayatın tüm alanlarıyla ilgili kapsayıcı kanunları buluruz. Bunları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür: Allah'ın çocuğu, eşi ve ortağı olmadığına dair İman akidesi bir olduğu inancı.

İbadetler, bunun içinde Allah'la daimi bağ kuran namazdır. Fakir olan kardeşleri ve her yerde Müslümanları korumak ve Allah'ın dinini yaymak üzere meşru olan cihat için mal sahibine vacip olan düzenli zekâttır. Uluslararası kanun olarak adlandırılan cihat üzerine bina edilen düzenlemeler, aile ve birey için toplumsal düzen, yeme ve içme hükümleri bunlardan helal ve haram olanlar, insanlar arasındaki işlemlerle ilgili düzenleme, sonra suçlar bununla ilgili kısas ve cezalar- miras ve vasiyet düzenlemeleri... Yüce Allah müsteşriklerden birini doğruya sevk etmiştir. O, Şâhit ve benzerlerini yalanlayan Kolson'dur. Kolson, "Gerçek şu ki Allah kanun koyucudur ve hayatın tüm alanlarına Allah'ın yüksek sultanı geçerlidir" der. Bu kural açık bir şekilde sabit olmuştur.

Şâhit, Rasulullah'ın sünnetinden bahsederken şunları diyor: "Peygamberin hadislerinn tümü ancak ikinci ve üçüncü asırda teşekkül ettiği görüşü apaçık bir yalandır. Zira hadislerin sened zincirinin büyük bir bölümü keyfidir." Şunları da söylüyor: "Herhangi bir grup görüşünü seleflere nispet etmek istediği zaman onları seçip ve senede koyar."

Fikhî hadislerin artmasıyla ilgili fikhî ekoller tarafından nebevî hadislere karşı çetin muarazalar nokta-ı nazarında yoğunlaşan salgıların, fikhî hadislerin artmasından dolayı fikhî ekollere ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu da ekol ve şahıslara ait görüşlerin eski büyük zatlara ve hatta Hz. Peygambere (s.a.s) isnat edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir³⁶

³⁵ Nur/24, 47-51.

³⁶ A.g.e, s. 85.

Ben de diyorum ki Dr. Mustafa, Şâhit'e uygun bir cevap verdi ve iyi de yaptı. Allah'a hamd olsun.

Diyorum ki Şâhit Rabb'ının kitabını muttasıl bir senetle râvilere ulaştırmayan bir dine mensuptur, Bilakis bu kitaplar birçok rivayet ve nüshalar halinde gelmiştir. (Ta ki nihayet daha sonra dört nüshada özetlediler ve tevhidi kabul eden Bernaba İncilini de reddettiler) Rivayetler birbirinden farklı. O dininin kitabında muttasıl senedi bilmez bir adamdır. Eğer böyle ise kendi asırlarının âlimlerinin şهادetiyle güvenilir oldukları ispatlanan şahısların vasıtasıyla rivayet edilen muttasıl haber ve hadisleri tanımaması normaldir. Böyle bir durumda o İslâm düşmanı iken Peygamber'in hadislerini nakletmek için muhaddislerin gösterdikleri çabaları, söz ve kelimeleri seçerken akılları hayrete bırakacak şekilde gösterdikleri titizliklerini bilmeye ihtiyaç duymaz. O rivayette gerçek olanına inanmıyor ve aynı zamanda Buharî ve Müslim'in hadislerine de inanmaz, sahabeleri de tanımaz. İslâm hizmetinde maslahat, zaman, mal, cisim ve akılla gösterdikleri samimiyet ve özverilerine de inanmaz, Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerimde övdüğü ilk asırda yaşayan sahabeleri de bilmez. Peygamberin hayırla övdüğü ikinci ve üçüncü asrı da bilmesine ihtiyaç yoktur.

Şâhit, lider nesilleri, Yüce Allah'a iftira atan, Peygamberine çirkinlik ve kötülüğü nispet eden kendi din adamları gibi düşünüyor. Allah'a sığınırım. Onlar kitapları yazarken şöyle diyorlar: Bu, Allah katından gelmiştir, hâlbuki Allah katından değildir. Biz Şâhit'in sahabeye dil uzatması, daha ötesi hadis-i şerif hakkındaki söylediklerine fazla şaşırıyoruz. Fakat sabit olan nasslarda şüphe eden, sahabe ve onlardan sonra gelenlere dil uzatan İslâm adı taşıyan bazı kişilere şaşırıyoruz ve Ezher mezunu bir âlimin (İslâm ve Hüküm Usulleri) adlı eseri yazdığında, Ezher Üniversitesinin bu şahsın diplomasını elinden alıp bu şahsı kovmasına da şaşarım. Dedi ki: Allah onu helak etsin zaten etmiştir. *“Allah katında içindeki a'râz ve gayeleri ile birlikte başından sonuna kadar dünya bir peygamber göndermekten daha kolaydır. Allah'ın peygamberleri katında da dünya onunla meşgul olup tedbiri için görevlendirmekten daha kolaydır.”*³⁷

Bu kitapta şunlar da vardır: *“İslâm'da var olan tüm ceza, adâb, muâmele ve inançlar Allah'a ve yalnız dini toplumların maslahatına ait dini şeriattır. Bundan sonra bu dini maslahat ister bize açık olsun ister gizli kalsın ister bunda dini bir maslahat*

³⁷ A.g.e, s. 154.

olsun veya olmasın aralarında fark yoktur. İşte bunlar semâvî şeriatın ve peygamberin bakmadığı şeylerdir.”

Diyorum ki: bu zavallı şahsın Ezher diplomasının geri alınması ve Ezher'den kovulmasıyla yetinildi, eğer Peygamber'in (Dinini değiştireni öldürün.) sözüne göre cezalandırılıyorsa İslâm ve Müslümanlar için daha iyi olurdu Allah daha iyi bilir. Şâhit'in en çılgın görüşü, Romalılar ve Yahudilere nispet etmeksizin İslâm fıkhnın gayr-i müslimlerden alındığını söylemesidir. Sözcüleri Romalıların, Şam ve Mısır'ı yönettiğini ve kendi kanunlarını uyguladığını söyler. Müçtehitler, bu kanunları alıp kendilerine nispet ettiler. Allah'a sığınırım. Diyorum ki: Öbür dünya için kanunlarında dünya, insanlar ve nefis için hangi iyilik ve mutluluk vardır? Onların kanunları, maslahatın dışında dine danışmayan ve hiçbir şeriatla amel etmeyen kişilerin görüşleridir. Maslahat ise cıva gibi hiçbir durumda sabit olmaz. Dr. Muhammed Hamidullah'ın Roma hukukunun İslâm üzerinde etkisine dair kaleme aldığı kitabın kitabına dair okumalar asla böyle bir tesirin söz konusu olmadığını, bilakis tam tersinin vaki olduğunu göstermektedir. Onlar İslâm'ın medeniyet pınarından aldılar. Costan Lubun'un (Arap Medeniyetinde) ya da Abbas Mahmud el-Akkâd'ın (Arapların Batı Üzerinde Etkisi) ya da Alman yazar Ziğrid Honken'in (Allah'ın Batı Üzerinde Parlayan Güneşi) kitaplarında yazdıklarına bak, fakat bu toplum utanmaz.

Üçüncü eleştiri: Bu eleştiri oku diğerlerinden daha hafiftir. Çünkü bu eleştiri yapan kişi, din konusunda bilgi sahibi olmayıp, Ku'ran-ı Kerîm ve hadislerin bazı nasslarını ezberlemiş, fakihlerin, nassların zahirine muhalif olan kimi görüşlerini okumuştur. Dolayısıyla bu şahıs fakihlerin hükümleri ortaya koyarken İslâm'ın kaynaklarına başvurmadığını sanmaktadır.

Bir kaç yıl önce bir oturumda İslâmî eğitim sınavının kâğıtlarını tashih ettiğimiz günlerde bizden birinin verilecek cevabı beklemeden sert bir şekilde şöyle dediğini hatırlıyorum: *"Kerhî diyor ki herhangi bir ayetin zahiri, mezhep ehlinin tespit ettiğinin tersine delalet ederse o âyet ya müevveldir ya da mensuhtur..."* Ben de diyorum ki: İmam Kerhî Abdullah b. Hüseyin, Ebî Hazım ve Ebî Said'ten sonra Hanefî mezhebinin başkanlığı ona verildi ve taraftarları çoğaldı.³⁸

O adam zannediyor ki din o nesle önemsiz gelmiştir, onlar kendi mezheplerine muhalif olan nassları tevil ederler. Hâlbuki mezhepler ancak nasslardan meydana gelmiştir.

³⁸ Zehebi, el-İber fi Haberi Men Ğaber, II/255; Zehebî, Siyeru Alami'n-Nubelâ, XV/426.

Hız. Peygamberin (s.a.s) dışında kimsenin masum (hatasız) olmadığına inanmakla birlikte Kerhî'nin söylediklerini destekler mahiyetinde bir kaç örneği zikredeceğim. Yüce Allah eşi vefat eden kadının iddetini açıklarken onlardan iki ayeti zikreder. Birincisi Kur'ân-ı Kerîm sıralamasında önce gelir. *"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler."*³⁹ İkincisi *"İçinizden ölüp geriye dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler."*⁴⁰ Müfessirler gibi fakihler de Kur'ân-ı Kerîm'in sıralamasında birinci ayet ikinci ayeti neshettiğini zikrederler. Bu doğrudur.⁴¹ Bu konuda kadı İyaz diyor ki: Havlın (Kadının bir yıl beklemesi gerektiğine dair nassın) mansuh olduğu hakkında icma vardır. Ve onun iddeti dört ay on gündür. Sonra peşinden gelen ikinci sahifede de diyor ki: " İkincisi *"İçinizden ölüp geriye dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler."* Cumhura göre bu ayetin tamamı mensuktur. Sonra da kadınların bir yıl evlerde beklemeleriyle ilgili vasiyet de neshedilmiştir. Yalnız İbn Cüreyc ve Mücahit yoluyla gelen bu şazz rivayete kimse uymamıştır. Onlardan başka kimse bunu rivayet etmemiştir. Bildiğim kadarıyla İslâm âlimi sahabilerden hiç birisi kadınların dört ay on günden fazla bekleyeceğini söylememiştir, İbn Cüreyc, Mücahit'ten insanların amel ettiğine benzer bir rivayette bulunur ki bu yönde bir icma oluşmuş ve ihtilaf da ortadan kalkmıştır. Başarı Allah'tandır.⁴²

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Allah, size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur."*⁴³

Diyorum ki: Ehlisünnet, hadisçiler ve onlardan önce Ali, Abbas, Ebu Bekir, Ömer ve diğer sahabeler bu ayetin Buhari ve Müslim hadisiyle mukayyet olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. O hadiste Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Biz peygamberler miras bırakmayız, bıraktığımız sadakadır."*⁴⁴

³⁹ Bakara/2, 234.

⁴⁰ Bakara/2, 240.

⁴¹ Bkz. Tefsiru'l-Kurtubî, III/227.

⁴² İsmail Hakkı el-Hanefî, Tenvîru'l-Ezhân Muhteseru Rûhi'l-Beyân, I/188.

⁴³ Nisâ/4, 11.

⁴⁴ Buhârî, *Kitâbu'l-Meğâzi*; Müslim.

Hız. Fatma'nın eşi Ali (r.a.) hadisin hükmünü kabul ettiği gibi Fatma (r.a.) da kabul etmiştir. Peygamberin eşi Ayşe'nin babası Ebu Bekir, Ayşe (r.a.) ve Ömer (r.a.) Peygamberin eşi Hafsa (r.a.) da bunu kabul ettiler. Bu konuyu uzatmak istemem ve diyoruz ki: O adamın fıkıh usulu kitaplarından (et-Tercih'e) ya da İbn Hacer ve Aynî'ye ait Buhârî şerhlerine, Tahavî'nin (Şerhu Maâni'l-Asâr'ına) bakması gerekir. Hız. Peygamberin dışında kimsenin masum/hatasız olmadığına inanmakla birlikte baksın ki İmam Kerhi'nin sözünün doğruluğu anlaşılsın. fakat ben aşağıdaki sözü zikretmek istiyorum, İmamlara karşı edepli olunması gerektiğini şiddetle ifade ettiği için aşağıdaki sözü burada zikretmek isterim: Urve b. Zübeyr (r.a.) İbn Abbas'a(r.a.): *“Siz insanları saptırdınız dedi, İbn Abbas, O ne ya Urve dediğinde, Urve, insanlar beytullahı tavaf ettikleri zaman ihramdan çıkabilirler diye fetva veriyorsunuz dedi. Hâlbuki Ebu Bekir ve Ömer ihramdan çıkmayarak kurban gününe kadar telbiye getirirlerdi, İbn Abbas işte bununla saptınız, ben size peygamberden bahsederken, siz Ebu Bekir ve Ömer'den bahsediyorsunuz. Urve dedi ki: Şüphesiz Ebu Bekir ve Ömer sizden daha fazla Peygamberi biliyorlardı.”*⁴⁵

Bir çağdaşın dediği gibi İbn Abbas Peygamberden sadır olan bir duruma Şâhit olmuş, başkalarının sözüyle amel edilip de bu durumla amel edilmemesini ümmetin saptırmasına sebep saymıştır. Zira İbn Abbas bunun dışında başka bir şey bilmiyordu. Fakat Urve diyor ki: *“Biz Ebu Bekir ve Ömer'in sözleriyle amel ettiğimizde Peygamberin sünnetinden vazgeçmiş olmayız. Biz iki durumla karşı karşıyayız, bir duruma İbn Abbas Şâhit olmuş diğer duruma da Ebu Bekir ve Ömer Şâhit olmuşlardır. Biz onların sözünü tercih ediyoruz onların Peygamberinin halini bilmelerini değil.”* İmam Malik'in (r.a.) öğrencisi Abdullah b. Vehp diyor ki: *“Eğer Yüce Allah beni Malik ve Leys'le kurtarmasaydı yolumu şaşırırdım.”* Ona denildi ki: *“Nasıl? Dedi ki: Çok hadis rivayet ettim. Bu beni şaşırttı, bunu Malik ve Leys'e arz ediyordum, bana şunu al, şunu bırak diyorlardı.”* Buradan Süfyan es-Sevrî insanları bu şaşırtmadan korkutarak ve uyararak dedi ki: *“Hadisin tefsiri işitmesinden daha hayırlıdır.”* (yani hadisi anlamak gerekir) İmam Hasan eş-Şeybanî (r.a.) diyor ki: *“Hadisle amel etmek ancak re'y ile; re'y ile amel ise ancak hadis ile mümkündür.”*⁴⁶ Ramehurmuzî, hadis ehline dil uzatıldığında çağdaşı olan Bağdatlı âlimlere nasihat ederken şöyle diyor: *“İlmin adabına uyulmaz mı, ilim ehline karşı mütevazı olunmaz mı? Fakihler hak ettikleri*

⁴⁵ Şerhu Meâni'l-Asâr, II/189.

⁴⁶ Usûlu's-Serahsî, II/112.

fazileti almışlardır, raviler nakildeki payelerinden hiç bir şey kaybetmemişlerdir. Raviler fıkhı, fıkıhçılar da hadisi öğrenmeye teşvik etmiş, her biri diğerini övmüş ve disiplinlerine teşvik etmişlerdir. Çünkü o iki disiplin bir araya geldiğinde mükemmel; birbirlerinden ayrıldığında ise eksik olurlar. Bu husus önemlidir. Mükemmel olan Allah'tır."⁴⁷

Rasulullah, buyuruyor ki: *"Kötülerin yüceltilmesi, iyilerin yerilmesi, sözün önünün açılması, amelin önünün kapanması ve toplum içinde müsennat okunduğu halde hiç kimsenin buna karşı çıkmaması kıyametin alametlerindedir. Müsennat nedir? Denildiğinde: Dedi ki (s.a.s.) Yüce Allah'ın kitabı dışında yazılanlardır.*"⁴⁸

Şeyh Muhammed el-Elbanî, diyor ki: *"Müsennat, Şeriat fakültesinde mezun olanlara ve mukallitlere empoze edilen mezhebi kitaplardır. Bunların tümü belli bir mezheple amel edip, âlimler de dâhil insanlara bu mezhebi vacip kılarlar."* Daha sonra Elbanî diyor ki: Bunlar belli bir mezhebi asıl, Kur'ân-ı Kerîmi de tâbi saymışlar. İşte bu tartışmasız müsennattır.⁴⁹ Buna şaşılmamalı, adam araştırmadan zannediyor ki Hanefiler, Hz. İsa'nın Hanefî mezhebiyle amel ettiğini iddia ederler. Adam tespit etmeden Zehebî'nin Eşarî ve sofilere yaptığı gibi diyor ki: "Bu açıktır ki Hz. İsa, bizim şeriatla hükmedecek, Kitap ve sünnetle hükmedecek bunların dışında İncil ve Hanefî fıkhiyla değil. Bu adam babası şeyh Nuh (r.a.) yanında Hanefî mezhebiyle ilme başladı. Adam, İbn Âbidin'in bu haberi yalanladığını okumalıydı. Fakat onunki yalnız taassup ve önyargıdır." Allâme Zehebi, İmam Evzaî'nin biyografisinde diyor ki: *"Dört müçtehit imamın bir meselede ittifak etmelerini ümmetin ittifakı olarak kabul etmediğimiz halde dört müçtehit imamın hilafı üzerinde ittifak ettiği bir meselede nerdeyse hak bulunmaz ve bir meselede ittifak etmelerinde hak bunun hilafıdır söyleminden de korkuyoruz."*⁵⁰

Ben de diyorum ki: Yorum ve neshe dair zikrettiğim portrelerde Kerhî'nin (r.a.) sözlerinin manasına bir işaret bulunmaktadır. Fakat insanlardan bazıları acele ediyor.

Dördüncü eleştiri: Bu zayıf bir oktur, kanadı kırıktır, ışık ve açıklamayla güçlenmez, fakat insanların bazısı....! Bununla ruhsatların peşinden gitmediği, âlimlerin kolaylık babından söyledikleri bazı nadir sözlerine tabi olmağı, işlerde kolaylığa sarılmayı ya da maslahatı nassın önüne geçirmeği kast ediyorum. İshak b. İsmail'in zikrettiği şey bu bölümü temsil etmektedir. Diyor ki: *"Mütezz'in yanına gittim bana bir*

⁴⁷ Mükaddimetu'l-Muhaddesi'l-Fasıl, s. 16.

⁴⁸ en-Nihâye fi Ğarîbi'l-Hadîs, I/216.

⁴⁹ Bkz. *Sahihi*, ikinci kısım, 82.

⁵⁰ Siyeru Alâmi'n-Nubelâ, VII/17.

kitap verdi içine baktım, bu kitap âlimlerin kaydıkları yerleri ve her âlimin kendi nefsi için onunla amel ettiği ruhsatları topladığını gördüm ve dedim ki: Ey müminlerin emiri! Bu kitabın yazarı zındıktır. Mütezz dedi ki: Bu hadisler sahih değil mi? dedim ki: Hadisler rivayetlerine göredir. Sarhoşluk veren şey yani nebizi katılaştığında helal kılan kişi muta nikâhını helal kılmaz, muta nikâhını da helal kılan kişi müzik ve nebizi helal kılmaz, hiç bir âlim yoktur ki onun hatası olmasın, kim âlimlerin gaflarını toplayıp onunla amel ederse dini gider. Mütezz yakılmasını emretti ve kitap yakıldı.”

İmam Ahmed, Muhammed b. Yahya'nın şöyle dediğini zikreder: “Eğer bir insan hadisteki tüm ruhsatların peşinde giderse bununla fasık olur.”

Allâme İbn Abdilberr (Câmiu Beyâni'l-İlmi ve Fadlihi) kitabında diyor ki: Âlimler, âlimin gafını geminin kırılmasına benzetmişlerdir. Zira gemi battığı zaman onunla birçok insan boğulur. Eğer bu sözün gaf olduğunun alameti nedir desen? Derim ki: Ebu Davud süneninde sünnet kitabında- sünneti gerekli olduğu babında-5-17-4611 ve Beyhakî, Sünen'inde, Muaz b. Cebelden (r.a.) bahsederken o en doğru söz söyleyen ve muhafaza edendir. Tabiin büyüklerinden Muaz'ın has arkadaşı Yezid b. Umeyre diyor ki: “*Muaz zikir meclisinde her oturduğunda şunu diyordu: Allah hâkimdir adildir.*” Oturduğu mecliste bir gün dedi ki: “*Önünüzde fitneler vardır o dönemde mal çoğalır, Kur'an açılır, ta ki mümin ve münafık, hür ve köle, erkek ve kadın, büyük ve küçük ondan payını alır, nerdeyse herkes der ki: Kur'an-ı okuduğum halde insanlara ne oluyor ki da bana tabi olmuyorlar? Allah'a yemin olsun ki onun dışında uydurmasam insanlar bana uymazlar. Sakın ha bidatlerden uzak durun her bidat sapıklıktır. Bilge kişilerin sözlerinden sakının. Şeytan bazen sapıklık sözleri bilge kişilerin ağzıyla söylettir. Ve bazen münafık da hak söyler.*”

Yezid b. Umeyr, dedim ki: Allah sana rahmet etsin bilge kişinin batılı ve münafık kişi ise hakkı söyleyebileceği ben nerden bilirim? Diye sordu Muaz dedi ki: Bu nedir? Dediğin bilge kişinin şüpheli sözlerinden sakının. Bu seni ondan alıkoymasın, umulur ki bilge kişi hakka geri döner ve hakkı işittiği zaman kabul eder, hak üzerinde bir ışık vardır.

Beyhakî, “Muaz haber verdi ki bilge kişinin hataları ondan vazgeçilmesini gerekli kılmaz, fakat nurlu olmayan sözler terk edilir. Zira hak üzerinde nur vardır. Yani Allah daha iyi bilir, Kitap, sünnet, icma ve kıyasın bunların bazılarına delalet etmesidir.” Dedi.⁵¹

⁵¹ İbn Emîr Hacc, *et-Tekrîr ve 'Tahrîr*, III/341.

Allâme büyük Semânî (v. h. 489) "Fetva veren kişide üç şart olmalıdır. İçtihat, adalet, ruhsat ve gevşeklikten uzak durmasıdır. Hoşgörünün iki durumu vardır. Onlardan birisi hükümleri elde etme yollarında ve delilleri talep etmede hoşgörülü davranmak, zayıf ve temelsiz görüşleri almaktır, işte bu, içtihat konusunda suçludur. Onun fetva vermesi helal değildir ve ondan fetva istemek de caiz değildir. İkincisi sünneti tevîl etme ve ruhsatları talep etme konusunda hoşgörülü olmaktır, bu ise dininde haddi aşmıştır ve baştan günahkârdır" dedi."⁵²

Ebu Abbas er-Revyanî, "mezhepleri taklit ve bir mezhepten başka mezhebe geçmek üç şartla caizdir: Müçtehitlerin görüşlerini icmaya muhalif bir meselede birleştirmemek, Şâhitler, veli ve mehir olmadan evlenen kişi gibi, işte bu şekilde evlenmeyi hiç kimse kabul etmemiştir. Körü kürüne okuma-yazma bilmeyen birisini taklit edilmemelidir. Mezheplerin ruhsatlarının tümü alınmamalıdır" dedi.

İmam Şatibî (v. h. 790) diyor ki: "(Sanki bu günlerde aramızdaymışcasına) inanç ve diğer konuları iyi bilmeyen kişiler meseleyi sık sık bana soruyorlardı. (Umulur ki hakkında ya bir rivayet ya da bir ruhsat vardır.) Onlar bu meseleleri caiz olan yaygın şeylerden olduğunu zannederler. Eğer fakihler böyle meselelere karşı tavır koymuş olsalardı onu sık sık dile getirmez, ne benden ne de benden başka kişilerden fetva istemezlerdi. İşte bu konu, icma meselesinde söz sahibi olan Müslümanlar arasında caiz olmadığı konusunda ihtilaf yoktur ve hiç kimsenin Yüce Allah'ın dininde hak olduğuna inandığı dışında fetva vermesi helal değildir. Onu kabul eden kabul etsin onu reddeden reddetsin. Fetva veren kişi, hükmünde ancak Allah'tan haber verendir. O Ancak Yüce Allah'ın hükmedip vacip kıldığına inandığı şeylerden haber verir." Yüce Allah, Peygamberine (s.a.s.) buyuruyor ki: "Aralarında, Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların arzularına uyma."⁵³ Fetva veren kişi istediği şekilde fetva vermesi nasıl caiz olabilir? Ya da aralarındaki dostluk veya başka nedenlerden dolayı Amr'a vermediği fetvayı Zeyd'e nasıl verebilir. Fetva veren kişiye vacip olan şey Yüce Allah'ın indirdiği hakla hükmetmesini kendisine emrettiğini bilmesidir. Ki bunu bulmak için içtihat etsin, muhalefet etmesi ve yoldan çıkması ise Yüce Allah nehyetmiştir. İlim ve içtihat ehli olmasıyla beraber Yüce Allah'ın tevfiği olmasa nasıl kurtulur.⁵⁴

⁵² et-Tekrîr ve'Tahrîr, III/341.

⁵³ Maide/5, 49.

⁵⁴ el-Muvafakât, IV/140.

İbn Salah (v. h. 643) fetva veren kişinin gevşeklik göstermesi hakkında şunları söyler: “Kim fetvasında ya da amelinde benzer bir meselede söylenen söz ya da görüşle muvafakle yetiniyorsa, tercihlere bakmadan ve önemsemeden istediği söz ya da görüşlerle amel ediyorsa bil ki bu kişi icmayı ihlal ediyor. Bunun yolu, Malikî olan Ebu'l-Velid el-Bacî'nin Maliki fakihlerin vasıtasıyla bahsettiği kişinin yoludur. O kişi diyor ki: Dostumun üzerimdeki hakkı onu ilgilendiren bir fetvada onun istediği şekilde fetva vermemdir. Güvenilen kişiden rivayet etti ki, kendisi hazır olmadığına onu ilgilendiren bir meselede salah ehlinden bir topluluk kendisine zarar verecek bir fetva verdiler, bu adam dönüp onlara konuyu dile getirince “*senin hakkında olduğunu bilmiyorduk*” dediler ve başka bir rivayete dayanarak onun istediği fetvayı verdiler. İbn Salah diyor ki: “*Bunun caiz olmadığı konusunda Müslümanlardan icma ehli olan kişiler arasında ihtilaf yoktur.*”⁵⁵

İbn Abidîn Resmu'l-Müftî adlı kitabında (fethu'l-Kadîr) sahibinden naklederek şöyle diyor: Fetva veren kişi müçtehit olduğu yönünde usulcülerin görüşü sabit olmuştur. Müçtehitlerin görüşlerini ezberleyen kişi müçtehit değilse müftü de değildir. Kendisine soru sorulduğunda müçtehitlerin görüşlerini aktarmalıdır, imam gibidir (müçtehidin görüşünü hikâye yoluyla nakleder). Bununla biliyoruz ki çağımızda verilen fetvalar fetva değildir. Bilakis bu fetva soran kişinin onunla amel etmesi için müftünün sözünü nakletmektir. Müçtehitten bunu nakletmenin yolu iki şeyden birisidir: Ya bu konuda onun bir senedi vardır ya da insanların kullandığı meşhur bir kitaptan almıştır. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin kitabı ve benzeri gibi. Çünkü bunlar mütevâtir ve ya meşhur haber gibidir (bu imamın sözüdür). Sonra mezhepte onunla fetva verilen zahir rivayetli kitapları zikretmektir.⁵⁶

Çağımız fetvalarından ruhsat ile ilgili bazı örnekler, la havle vela küvvete illa billah

1. Kimileri müzik eşliğinde icra edilen kadın ve erkek şarkılarını bilerek dinler ve bunun sanat olduğunu zanneder. Bununla ilgili bir soru sorulduğunda da bunda herhangi bir beis olmadığı ifade edilir. İbn Hazm, müzik aletleriyle beraber şarkıları dinlemenin helal olduğuna dair fetva vermiş bunda bir sakınca yoktur. O da biliyor ki veya bilmesi gerekir ki İbn Hazm'ın bu görüşü, eğer ondan rivayeti doğru ise imamların

⁵⁵ Edebü'l-Müftî, s. 125.

⁵⁶ Reddü'l-Muhtâr, 47.

sahih kabul ettiği hadislere muhalif bir görüştür, dört mezhep imamları, şarkıları müzik aletleriyle birlikte dinlemenin haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.

Buhârî'nin rivayetine göre Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *"Bir zaman gelecek, zina, içki ve mizmarı [çalgıyı] helal sayanlar çıkacaktır."*⁵⁷ Bu hadisin senedi muttasıldır.

Pakistan müftüsü Allame eş-Şeyh Muhammed Şefî (r.a.) diyor ki: Bil ki şarkı ve müzik aletleri fakihlere göre türlere ayrılır. Bir tür vardır ki haram olduğu hakkında görüş birliğine varılmıştır. Devamında diyor ki: Haram olan birinci kısım, müzik aletleri ve eğlenmeye mahsus ve onun için yapılan, eğlence dışında bir amacı olmayan şarkısız çalgı aletleridir. Bu aletler, şarkı olmadan da eğlendirir. Zurna ve mandolin gibi (def ve benzeri buna dâhil değildir). Müslüman topluluklar öncekiler ve sonrakiler olmak üzere Sahabe ve tabiin devrinden itibaren ve onlardan sonra gelen dört mezhep imamları, onlara bağlı fakihler, diğer müçtehitler ve daha ötesi Zahiriler ve samimi tasavvuf ehli dâhil bütün âlimler hangi niyet ve amaçla olursa olsun bunu kullanmanın haram olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Zira bunun kullanışı, iyi bir niyet ile kullanıldığı farz edilse de bu durum bir nevi fasıklara benzemektir Gazzalî'nin (İhya) açık olarak dile getirdiği gibi, ilim ve dinden pay sahibi olan hiç bir insan, bu konuda ihtilaf etmemiştir.⁵⁸

2. Yüce Allah birine ibadetlerini ifa etmesi için fırsat bahşetmiş ve bu şahıs da şu an genç iken kılamadığı namazlarını kaza etmeye başlamış ve Yüce Allaha hamd ediyorken, birinin kalkıp ona: *"Senin herhangi bir sorumluluğun yoktur. Dolayısıyla*

⁵⁷ Buhârî, Kitâbu'-Eşribe.

⁵⁸ *Ahkanu'l-Kur'an*, III/183. Reşid Rıza, nakli bir delile dayanmayan İbnu'l-Kayyim'in cehennem ateşin yok oluşu hakkındaki görüşünü överken şunları söyler: İbnu'l-Kayyim'in görüşleri çok önemli gerçekleri içerdiği için görüşlerini birebir aktardık. Ayrıca önemli bir gerçeği deha da içermektedir. O da şudur: Biliyoruz ki bütün dini toplumlardan insanların din üzerindeki en güçlü şüpheleri meşhur dinlere bağlı çoğu kişilerin şu söylemeleridir: Kurtuluşa erenler yalnız bizleriz. çoğu insanlar ise sonu olmayan şiddetli azapla cezalandırılacaktır. Bilakis bu ceza binlerce asırların tekrarlanmasıyla devam edecektir. Din mensupları özellikle de Müslümanlar şunu da iddia etmektedir. Yüce Allah çok merhamet sahibidir. Çocuğuna şefkatli davranan annenin şefkati her şeyi kuşatan yüce Allah'ın merhametinden küçük bir parçadır. Bu araştırma, hakikati şüphe sananların şüphelerini kaldırmaya yetiyor. Bunlardan hakikati anlayanlar emir ve nehiyelerine boyun eğerek, rahmetini umarak ve azabından korkarak yüce Allah'ın dinine dönerler. Yüce Allah'ın hikmeti de bunu gerektirir. Fakat bunlar Allah'ı tam tanımıyorlar. İbnu'l-Kayyim'in bazı sahabe ve tabiundan rivayet edilen söz hakkında yaptığı içtihadın sevabı çok büyüktür. Her ne kadar cumhur Kuran'da luğavi olarak zikredilen (hulud ve ebed) kelimeleri kelam ıstılahına göre sonsuz manasında yorumlayarak onlara muhalefet etmişlensede. *Tefsiru'l-Menâr*, 8, 99.

Nasır el-Elbânî, Reşid Rıza'nın süslü olan söylediklerini yorumlarken şunları kaydeder: Bu söylenen sözler hepsi hayal ürünüdür. Bir gerçeklik payı da yoktur. Zira gaybî olan inanç meselelerde olduğu gibi bu meselede de asıl olan Yuce Allah'tan gelen vahye inanmaktır. Yüce Allah Dediği gibi "Gabya inanan takva ehli için hidayet kaynağıdır." 2/302.

daha önce kılmadığının namazlarını kaza etmen gerekmez. Arada bir nafile namaz kılmak yeterli....." demesinden Allaha sığınırım. Bu adam fetva vermeden önce biliyor ki ya da bilmelidir ki dört mezhep kazaya kalmış namazların kazasıyla birlikte istiğfarın da vacip olduğu görüşündedirler. Bu konu, dört mezhep kitaplarında yazılıdır ve bu konunun delilleri vardır. Eğer namazın kaçırılmasına sebep olan uyku ve unutkanlık ise bu kişi muahezeye tutulmadan namazın kaza etmesiyle yükümlü tutulur. Tembellikten dolayı namaz kılmayan kişinin kaza etmesi ise evleviyet gereğidir. Örnek olarak Peygamber (s.a.s.) Ramazan ayında özürlü veya özürsüz orucunu bozan kişiye kaza etmeyi emretmiştir.

3. Allâme İbn Teymiye Allah affetsin hata etmiştir, sahih olmayan kaynaklara dayanarak şöyle demiştir: “*Ahirette belli bir müddet geçtikten sonra ateş yok oluyor.*”

Onun çağdaşları bu konuda ona cevap vermişlerdir. Daha sonra gelen Senânî de Elbanî'nin yayınladığı risalesinde ona cevap vermiştir. Risalede bu sözün İbn Teymiye'ye ait olduğunu teyit eder. Allah'tan dileğimiz İbn Teymiye'nin bundan vazgeçmiş olmasıdır. Fakat onun bu görüşünden vazgeçtiği bize ulaşmamıştır.

Çağdaşımız olan bir adama bir gün bu konu sorulur, kendi öğrencileri huzurunda der ki: Ben Şeyh'e muhalefet etmem.

O yanlış görüşü temyize çıkarmak için bunları nasıl söyler.

Bu araştırmayı nefsim ve ilim öğrencilerine nasihat etmekle bitiriyorum, sözde ve amelde ruhsatlara tabi olmasınlar ve âlimlerin hatalarının peşine düşmesinler, günahlara düşmemek yalnız Peygambere (s.a.s.) mahsustur, bu özellik ne onunla birlikte yaşayan ne de daha sonra gelen hiç bir kimseye verilmemiştir ve âlimlerin hatalarını ne özel kişilere ne de avama anlatmasınlar, Zira her atın bir tökezlemesi vardır. Mübarek kabrin sahibi (s.a.s) dışında hiç kimse yoktur ki onun sözü alınıp veya reddedilmesin.

Hız. Muhammed'e al, ashabına ve kardeşlerine salat ve selam olsun. Senin Rabbin; kudret ve şeref sahibi olan Rab, onların nitelendirdiği şeylerden uzaktır, Yücedir. Peygamberlere selâm olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Kaynakça

ABDUH, Menhecu'l-Medreseti'l-Nakliyyeti'l-Hadise, Muhammed Abduh'un yazısından.

AYNÎ, Mahmud b. Ahmed Bedruddin el-Aynî, Umdetu'l-Kârî, Şerhu Sahihi'l-Buhârî, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ty.

- CROMER, Lord, Mısru'l-Hadîse, Merkezi'l-Kavmî li't-Terceme, yy, ty.
- SCHACHT, Joseph, el-Medhalu'l-Fıkhî, yy, ty.
- EMİR, İbn Emîri'l-Hacc, et-Tekrîr ve'Tahrîr, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.
- HAKKI, İsmail Hakkı el-Hanefî, Tenvîru'l-Ezhân Muhteseru Rûhi'l-Beyân, Daru'l-fikri'l-Arabî, yy, ty.
- HÜSEYİN, Muhammed Hüseyin, el-İslam ve'l-Hadaretu'l-Ğarbiyye, yy, ty.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emîn (v. 1252/1836), Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr, Dârü'l-Fikir, Beyrut 2000.
- İBNU'L-ESİR, İzzuddin Ebu'l-Hasan el-Cezerî, en-Nihâye fi Ğarîbi'l-Hadîs, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, ty.
- İBN SALÂH, Osman b. Abdurrahman Takiyyuddin İbnu's-Salâh, Edebü'l-Müftî, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, yy, 2002.
- KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, Tefsiru'l-Kurtubî, Daru'l-Kütübî'l-Mıriyye, Kahire, 1936.
- MERÂĞÎ, Amed Mustafa, Tefsîru'l-Merâğî, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, ty.
- RÂMEHURMUZÎ, Hasan b. Abdurrahman Mükaddimetu'l-Muhaddesi'l-Fasıl, Daru'l-Fikir, 1984.
- REŞİD RIZA, Muhammed, Tefsîru'l-Menâr, Daru'l-Menâr, yy, 1947.
- _____, Muhammed, Tarihu'l-Üstaz el-İmam, Daru'l-Fazile, yy, 2006.
- RUMÎ, Fehd b. Abdurrahman b. Süleyman, el-Medresetu'l-Akliyyetu'l-Hadîse, Riyad, 1983.
- SABRÎ, Mustafa Mevkifu'l-Akli ve'l-İlim min Rabbi'l-Âlemîn, ve İbâdi'l-Mürselîn, Beyrut, 1981.
- SERAHSÎ Muhammed b. Ahmed b. Sehl, Usûlu's-Serahsî, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.
- ŞÂTİBÎ, İbrahim b. Musa Ebu İshak eş-Şatibî el-Luğamî el-Malikî el-Muvâfakât fi Usuli's-Şerîa', Dârü'l-Hadîs, Kahire 2006.
- TAHÂVÎ, Ahmed b. Muhammed b. Selame et-Tehâvî, Şerhu Meâni'l-Asâr, Daru Alemlî'l-Kütüb, yy, 1994.
- ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, Mektebetu'l-Vehbe, Kahire, ty.

_____, Muhammed bin Ahmed, el-İber fi Haberi Men Ğaber, Daru'l-Kürübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

_____, Muhammed bin Ahmed, Siyeru Alamı'n-Nubelâ, Muessesetu'r-Risâle, yy, 1996.

ZEYYAT Ahmed Hasan, Mecelletu'r-Risâle, sayı, 396, yıl, 1928.